

μένων επιτυχίας και τὰς πληροφορίας αὐτοῦ παρέλαβεν ἀνεξετάστως ὁ Queux de Saint-Hilaire ἐν τῇ μελέτῃ του *La presse dans la Grèce moderne* (*Annuaire des Études grecques*, vol. V, 1871, pg. 147—179).

Εἰς ἓν ὅμως σημεῖον συμφωνοῦσιν ἅπαντες οἱ ἀνωτέρω καὶ δὴ εἰς τὸ ὅτι πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος δὲν ὑπῆρχε τυπογραφεῖον οὐδαμοῦ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς μέχρι Θεσσαλίας Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ὕψωσιν τῆς σημαίας τῆς Ἐπαναστάσεως (25 Μαρτίου 1821) ἡ ἔλλειψις αὕτη ἐγένετο κίθητὴ εἰς τοὺς προύχοντας τῆς Πελοποννήσου, οἱ ὅποιοι δὲν ἠδύνατο ἢ ἐγγράφως νὰ δημοσιεύωσι τὰς προκηρύξεις καὶ ἀποφάσεις των. Ἡ δὲ ἐν Κερκύρῃ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1798 ἐργαζομένη Δημόσιος Τυπογραφία ἦτο ἀπρόσιτος δι' αὐτούς, ἐπειδὴ ὁ ἐκεῖ Ἄγγλος τοποτηρητής, ὁ περίφημος Sir Th. Maitland, διὰ τῶν αὐστηροτάτων μέτρων ἀπηγόρευσε τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐκ τοῦ ἐδάφους τῶν Ἴονίων Νήσων. Οὕτως ἡ ἰδρυσις ἐιδικῆς τυπογραφίας ἦτο ἀπαραίτητος καὶ κατὰ καλὴν τύχην τὸ γεγονός τούτο ἐφάνη ἀρκετὰ σπουδαῖον εἰς ἓν τῶν συγγρόνων καὶ τότε δραστήτων προσώπων, ὅπως τὸ ἀναφέρει εἰς τὸ περὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σύγγραμμά του. Εἶναι δὲ οὗτος ὁ Ἰωάννης Φιλήμων, ὅστις ὁμιλῶν περὶ τοῦ τόπου τῆς συγκεντρώσεως καὶ ὀργανώσεως τακτικοῦ στρατοῦ λέγει (*Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς ἑλλ. Ἐπαναστάσεως*, Ἀθ., 1859 ἑ., τόμ. Δ', σελ. 75): «Αἱ Καλάμαι ἐνεκρίθησαν τότε ἡ μόνη ἀρμεδιωτέρα πόλις, ὡς πλησιάζουσα τῇ θαλάσῃ καὶ ἀμέσως δυναμένη δέχεσθαι παρὰ τῶν ἐφόρων τῆς Τεργέστης τὸ ἀπ' ἐντολῆς πολεμικῶν ὕλικόν, ἐξ οὗ ἱκανὸν ἐπέμψθη μέρος κατόπι τοῦ Ἰψηλάντου». — «Τῆ 30 Ἰουλίου ὁ Δ. Ἰψηλάντης μετετύπωσεν ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ τυπογραφείου, ὅπερ ὠνόμασεν Ἐθνικόν, τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκδοθέντας ἐν Ἰασίῳ Στρατιωτικοὺς Νόμους, συγχειμένους ἐξ ἄρθρων δώδεκα καὶ ἀφορῶντας τὸ ποινικὸν μέρος καὶ τὴν ὀροδοσίαν τοῦ στρατιώτου». — (Καὶ σελ. 76) «Κατὰ πρῶτον ἤδη ἔφερε διὰ τοῦ Ἰψηλάντου ἡ Πελοπόννησος καὶ λόγῃν ἑλληνικὴν καὶ τυπογραφίαν ἑλληνικὴν, ὅπως ἀγνώστους αὐτῇ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης».

Τὴν ἱστορίαν τοῦ τυπογραφείου τούτου μᾶς ἔδωκε λεπτομερῶς καὶ πλήρῃ ὁ Δημ. Εἰρηνίδης (*Ὁμιλία περὶ . . . Ἰω. Γουταμβέργου*, ἐν συνόψει δὲ καὶ περὶ τῶν μέχρις ἐνάρξεως τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνος ἑλληνικῶν τυπογραφείων. Μετατύπωσις ἐκ τῆς «Μερίμνης». Ἐν Ἀθήναις

1876, σελ. 32), τὸν ὁποῖον ἀκολουθῶ κατὰ τὴν ἐπομένην ἐξιστόρησιν τῶν συμβάντων.

Τὸ πιστήριον ἐστάλη τῷ Ἰψηλάντῃ μετὰ τὸ πολεμικὸν ὕλικόν ἐκ Τεργέστης, ἐκομίσθη δὲ τὸ πρῶτον εἰς Βέρβαινα, ὅπου ἔμεινεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἀμεταχείριστον ἐν τοῖς κίβωτίοις ἐλλείψει τυπογράφου. Τότε μὲν ἔφερον ὁ ναύαρχος Τομπάζης τὸν τυπογράφον Ἰωάννην Τόμπραν καὶ τὸν βοηθὸν αὐτοῦ Ἀναστ. Νικολαΐδην ἐκ Ψαρῶν, ὅπου οὗτοι εἶχον σωθῆ ἐκ τῆς καταστροφῆς τῶν Κυδωνιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (3 Ἰουνίου 1821), καὶ καταφθάσαντες εἰς Πελοπόννησον κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου ἢ περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου 1821, διετάχθησαν οὗτοι νὰ παραλάβωσι τὰ ὕλικὰ τοῦ τυπογραφείου καὶ μεταβῶσιν εἰς Καλάμας. Ἐκεῖ δὲ ἔστησεν ὁ ἐκ Κυδωνιῶν Ἰω. Τόμπρας ἐντὸς τζαμίου τινὸς τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἐλευθέρῃ Ἑλλάδι τυπογραφεῖον.

Ὁ Δ. Εἰρηνίδης, ὅστις κατὰ τὰ φαινόμενα ἀρύεται ἐκ προφορικῶν παραδόσεων, περιγράφει τὸ πιστήριον ὡς ξύλινον μετὰ δύο σιδηρᾶς πλάκας, ὧν ἡ ἄνω εἶχε τὸ ἥμισυ μέγεθος τῆς κάτω, διὸ καὶ τὸ πάτημα ἦτο διπλοῦν εἰς τὴν τύπωσιν ἐκάστου φύλλου χάρτου. Ἐχώρει δὲ ἡ κάτω πλάξ ὀκτὼ σελίδας εἰς 8ον. Τὰ στοιχεῖα ἦσαν τῶν 12 στοιχείων, προμηθευθέντα ἐκ Βενετίας ἢ Λειψίας. «Ὅλα τὰ φωνήεντα καὶ τὰ κεφαλαία ἦσαν χαρακτὰ, δηλαδὴ εἶχον χωριστὰ τὰ πνεύματα καὶ τοὺς τόνους, οἵτινες προσαρμοζόμενοι εἰς τὰ χαρακτὰ ἀπετέλουσαν τὸν κορμὸν ἰσοπαγῆ μετὰ τὰ ἄτονα. Τὰ διὰ τῶν στοιχείων τούτων ἐκτύπωματα διακρίνονται εὐκολώτατα, δὲν ὑπῆρχε δ' ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἄλλο τυπογραφεῖον, ἔχον στοιχεῖα ὁμοίου χαρακτήρος. Ὁ Δ. Εἰρηνίδης ἀποδίδει εἰς τὸ τυπογραφεῖον τούτο τὴν πρῶτην ἐκτύπωσιν τῆς τῷ πρῶτον ἐν Ἰδρῷ ἐν χειρογράφῳ κοινοποιήσεως τῆ 12 Ἰουνίου διακηρύξεως τοῦ Δημ. Ἰψηλάντου «Πρὸς τοὺς Ἕλληνας». Ὁ Εἰρηνίδης εἶδε καὶ ἐξήτασεν αὐτόπτως τὸ φύλλον τούτο καὶ ἐν αὐτῷ, τυπογράφος ὧν ὁ ἴδιος, ἀποφαίνεται ὅτι εἶναι ἔργον τῆς ἐν Καλάμαις τυπογραφίας, δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ πρᾶδευθῶμεν τὴν γνώμην του. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ προκήρυξις ἦτο τὸ πρῶτον ἐκτύπωμα, τὸ ὁποῖον ἐξῆλθε τοῦ πιστηρίου τούτου, ἐπομένως καὶ τὸ πρῶτον προῖόν τῆς τυπογραφικῆς τέχνης ἐν τῇ ἐλευθέρῃ Ἑλλάδι, τὸ ὁποῖον εἶδε τὸ φῶς περίπου κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ μηνὸς Ἰουλίου τοῦ 1821. Ὡς δεύτερον ἔπονται μετὰ τοῦτο εἰ ὑπὸ τοῦ Ι. Φιλήμονος ἀναφερόμενοι «Στρατιωτικοὶ Νόμοι», ὑπὸ ἡμερομηνίαν 30 Ἰουλίου 1821.